

Радмило Н. Маројевић*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за славистику

ОСНОВНО (НАУЧНО-ПОПУЛАРНО) ИЗДАЊЕ ЛУЧЕ МИКРОКОЗМА И СПРОВОДА ПРАХУ С. МИЛУТИНОВИЋА ПЕТРА II ПЕТРОВИЋА-ЊЕГОША

У овом се раду** разматрају Његошеви пјеснички текстови који се објављују у формату основних (научно-популарних) издања и упоређују с критичким и акценатским издањима, и то спјев *Луча микрокозма* и пјесма-некролог *Спровод праху Симеона Милутиновића*. С друге стране, образлаже се цјелисходност објављивања наведене пјесме у прилогу основног и сваког другог издања *Луче*: *Спровод праху Симеона Милутиновића* је пјесников *post scriptum* уз космогонијску поему о природи људске душе, која је и посвећена Симеону Милутиновићу као пјесничком учитељу Његошевом.

Кључне ријечи: Петар II Петровић-Његош, спјев *Луча микрокозма*, пјесма-некролог *Спровод праху Симеона Милутиновића*, научно издање

I. Полазишта

0.1. Основно издање спјева *Луча микрокозма* најприје је објављено паралелно с руским препјевом Иље Михајловича Числова [Маројевић 2017^a: 62–223 (на парним странама)], затим у издању три Његошева спјева [Маројевић 2018: 67–149], најзад у издању спјегова и романсе *Ноћ скупља вијека* [Маројевић 2021: 107–189]; ово би било образложење четврте публикације *Луче* у формату основног издања. Претходно је објављено критичко и акценатско издање спјева и репринт првог издања, као и други извори за утврђивање канонског текста [Маројевић 2016].

0.2. Пјесма-некролог *Спровод праху Симеона Милутиновића* објављена је прво у формату основног издања [Маројевић 2022^a: 144–146], а онда исте године и у формату критичког издања [Маројевић 2022^b: 25–27]; обе публикације су снабђевене репринтом првог издања [Маројевић 2022^a: 132–133; Маројевић 2022^b: 51–52]; акценатско издање није објављивано.

0.3. У излагању у Матици српској на Његошев дан, и потом у чланку објављеном у *Његошевем зборнику Матице српске*, теоријски су разграничена три типа издања Његошевих дјела – критичка, акценатска и основна [Маројевић 2020], овдје

* radmilo@mail.ru

** Рађено у оквиру научног пројекта „Пјесничка дјела Петра II Петровића-Његоша у оригиналу и руским преводима“ Института за славистику и филологију Паневропског универзитета Апеирон у Бањој Луци.

се она разграничавају, конкретно и у пракси, на примјеру једне поеме и једне пјесме; зашто се та пјесма едиционо прикључује тој поеми као Прилог – образложићемо у „Исходиштима“ овога рада.

II. Ортографија и ортоепија основних издања

1. У основним издањима квадратне заграде користимо за реконструкцију дјелова текста којих нема у првом издању. Поред појединачних ријечи у којима неки глас није граfiјски одражен у првом издању, скраћеница у посвети и једне фусноте која је дописана у ауторском примјерку, у спјеву *Луча микрокозма*, који је посвећен Симеону Милутиновићу [даље: *Луча*], реконструкцији подлијежу наслови пјевања (1), испуштени стих (2) и усљед фонетског писања неодражени предлози *с* (3) и *к* (4). У пјесми-некрологу *Спровод праху Симеона Милутиновића* [даље: *Спровод праху*], поред иницијала у наслову и потпису, реконструишемо једном и предлог *с* (3).

(1) Стихове који претходе Пјесни првој издвајамо у *Пролог*, а од Пјесне шесте одвајамо завршних седам строфа у *Епилог*. Поред тога, васпостављамо ријеч *Пјесна* у наредним пјевањима (у првом издању *Луче* она стоји само у међунаслову Пјесна 1).

(2) У рукопису са којег је Симеон Милутиновић Сарајлија приређивао прво издање *Луче* недостајао је један стих. Сарајлија реконструише десети, а ми први стих строфе: [Ова гѳрдѧ и пѧкостнѧ душа,] [ЛМ 1141]. Сарајлијина реконструкција је била језички и идејно неадекватна.

(3) Квадратне заграде користимо за реконструкцију предлога *с* испред ријечи које почињу сугласником *с*- или *з*- (у савременом књижевном језику у том случају се користи предлог *са*). Таквих је у *Лучи* тридесет примјера, а први је у стиху: Свемогућство [с] свѳтѳм тѧј'нѳм шапти [ЛМ 169], и један у *Спроводу праху*: све гудимо сѧми [с] сѳбѳм, [СП 37^б].

(4) Квадратне заграде у *Лучи* користимо за реконструкцију предлога *к* испред ријечи која почиње сугласником *к*- (у савременом књижевном језику у том случају се користи предлог *ка*). Такав је један примјер: жедно хѧтѳ [к] кѳ'вавѳме боју [ЛМ 1433].

2. У основним издањима [Маѳојевић 2021: 107–189; Маѳојевић 2022^а: 166–168], за разлику од критичких [Маѳојевић 2016: 105–224; Маѳојевић 2022^б: 25–27], не користи се графема **ѳ** за једносложне рефлексе дугог јата. Умјесто ње даје се комбинација апострофа, јоте и вокала *е* (на коме се ставља дугосилазни или дугоузлазни акценат, ако је вокал под акцентом, или послјејакценатска дужина, ако није под акцентом).

(1) Ако се реконструише дугосилазни акценат на једносложном рефлексу дугог јата, на двосложном рефлексу њему одговара краткосилазни акценат на вокалу *и* (*смѧјешнѧ*): задатак је см'јешнѧ људска судба, [ЛМ 3]. Таква су и два примјера у *Спроводу праху*: показа ми св'јѳт без бусла, [СП 33^а]; то је б'јѳднѧ земља наша, [СП 34^а]. У фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *и*, док сонант *ј* има само екскурзију па се у изговору може занемарити: см^ајѳшнѧ, св^ајѳт, б^ајѳднѧ.

Ако се реконструише дугоузлазни акценат на једносложном рефлексу дугог

јата, узлазни акценат је и на двосложном рефлексу, исто на вокалу *e* (аутентичности ради, ми за Његошеву епоху реконструирамо дугоузлазни акценат – *зв'јездā*, нормативисти дају краткоузлазни – *зв'јездā*): при игрању свјетлокосих зв'јездā – [ЛМ 46]. Таква су и два примјера у *Спроводу праху*: алмаз ц'јенē нѣ'мā праве [СП 25⁶]; у којим се зв'језде тиће [СП 32^a]. У фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *и*, док сонант *ј* има само екскурзију па се у изговору може занемарити: зв^н'јездā^х, ц^н'јенē, зв^н'језде.

Ако се реконструира дужина на једносложном рефлексу дугог јата, на двосложном ије-рефлексу нема ни дужине ни акцената (*сāгр'јешш*): дā сāгр'јешш богу превластила [ЛМ 246]. У фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *и*, док сонант *ј* има само екскурзију па се у изговору може занемарити: сāгр^н'јешш.

(2) Једносложни рефлекс дугог јата има вокатив *п'јевче* именице *пијéвац*: србскѣ п'јевче небом осѣјани, [ЛМ 2], у фонетској транскрипцији: п^н'јевче (а не *п'јевче), именица *п'рвијенац*: два војводе, небесни п'рв'јенци – [ЛМ 991], у фонетској транскрипцији: п'рв^н'јенци (а не *п'рв'јенци), глагол *претијéцати*: она ће их свуда прет'јецати [ЛМ 2009], у фонетској транскрипцији: прет^н'јецати (а не *прет'јецати) и замјенички облик *свијéма*: међу св'јема бесмртним дусима, [ЛМ 1022], у фонетској транскрипцији: св^н'јема (а не *св'јема).

Једносложни рефлекс дугог јата има и прилог *п'дслије*, на примјер: п'дсл'јѣ скупа миротворци дā смо; [ЛМ 1165], и предлог *п'дслије*, на примјер: П'дсл'јѣ страшна његова карања [ЛМ 1531], у фонетској транскрипцији: п'дсл^н'јѣ (а не *п'дслѣ).

(3) Његошев идиолект и пјеснички језик карактеришу придјиви *цв'јетнѣ* (а не *цв'јетнѣ): покрите су цв'јетнѣм ливадама – [ЛМ 604], у фонетској транскрипцији: цв^н'јетнѣм, и *св'јетскѣ* (а не *св'јетскѣ): и остане у св'јетскѣм метежу [ЛН 864], у фонетској транскрипцији: (у) св^н'јѣтскѣм, именице *бл'једнѣст* (а не *бл'једнѣст): те мијеша мраке са бл'једношћу. [ЛМ 1680], у фонетској транскрипцији: бл^н'једношћу, и *сл'јепѣст* (а не *сл'јепѣст): дā бѣзумнā сл'јепѣст обожава. [ЛМ 2180], у фонетској транскрипцији: сл^н'јепѣст.

(4) Његошеви хиперијекавизми су именица *зāвијеса*, на примјер: непрозрачну смртности зāв'јѣсу, [ЛМ 266], у фонетској транскрипцији: зāв^н'јѣсу, именица *п'дбијѣда*, на примјер: тамо свјетлост ужасне п'дб'јѣде [ЛМ 965], у фонетској транскрипцији: п'дб^н'јѣде, и њена изведеница, придјев *нѣпобиједнѣ*, на примјер: и мојијем нѣпоб'једнѣм штитом, [ЛМ 1374], у фонетској транскрипцији: нѣпоб^н'једнѣм, и сложено-изведена твореница *п'дбиједонѣснѣ*: вјерне војске и п'дб'јѣдонѣснѣ [ЛМ 1888], у фонетској транскрипцији: п'дб^н'јѣдо-нѣснѣ, те именица *п'дбиједнѣк*: појућ славу п'дб'јѣднѣка-творца [ЛМ 1869], у фонетској транскрипцији: п'дб^н'јѣднѣка. У савременом књижевном језику те ријечи гласе: завјеса, побјѣда, непобједни, побјѣдоносни и побјѣдник, али оне нису и Његошеве.

(5) Његошев хиперијекавизам је глагол *в'идијети* и његова изведеница *в'идијеније*, на примјер: у њем вићех страшно в'ид'јѣније – [ЛМ 1523], у фонетској тран-

скрипцији: вѣд^нјѣније (а не *вѣдјеније), као и сложено-изведена ријеч *сновидијѣње*, на примјер: људски живот – сновид’јѣње страшно. [ЛМ 4], у фонетској транскрипцији: сновид^нјѣње (а не *сновидјѣње), те изведеница префиксалног глагола *привидијѣње*, на примјер: у кѡм види стрѡшнѡ привид’јѣња [ЛМ 72], у фонетској транскрипцији: привид^нјѣња (а не *привидјѣња). У савременом књижевном језику те ријечи гласе: видјети, виђѣње, сновиђѣње и привиђѣње, али оне нису и Његошеве.

(6) Његошев хиперијекавизам је и број *ѡбије*, на примјер: с ѡб’јѣ стране бѣсмртнѣ војнике [ЛМ 1483], у фонетској транскрипцији: ѡб^нјѣ. У савременом књижевном језику та ријеч гласи: обје, али не и код Његоша.

(7) Хиперијекавизам је у књижевном језику и придјев *свѣјетли*, на примјер: Ако исток сунце св’јѣтлѡ рађа, [ЛМ 135], у фонетској транскрипцији: св^нјѣтлѡ (а не *свјѣтлѡ, како је код Мажуранића и у западним српским крајевима).

(8) Једносложни рефлекс дугог јата налазимо у именици *гњѣјев*, на примјер: гњ’јѣв праведни ѡрѡж’је је правде! [ЛМ 1100], у фонетској транскрипцији: гњ^нјѣв, и у трпном глаголском придјеву *рѡзгњѣјевљен*: на нѡказу творца рѡзгњ’јѣвљена! [ЛМ 1524], у фонетској транскрипцији: рѡзгњ^нјѣвљена. Гласовна група *гни-* у Његошевом идиолекту прешла је у *гњи-* и у именици *гњијездо*, која у *Лучи* није посвједочена (јесте у *Горском вијенцу* и *Шћепану Малом*).

3. У основним издањима, за разлику од критичких, не користи се графема **ѡ** у комбинацији с вокалима *о*, *а* и *е* за ознаку хетеровокалских дифтонга.

(1) Умјесто графемѡ **ѡѡ** критичког издања у основном издању користимо, прво, секвенцу **ѡј’** у придјевима који у несажетом облику гласе *неизбројѣни*: и пѡроде неизброј’нѣ дрвѡ – [ЛМ 616]; легиони, опет, неизброј’нѣ, [ЛМ 648] и *небројѣни*: „и на њине неброј’нѣ ликове [ЛМ 978]; за алмазне неброј’нѣ стубове [ЛМ 1205]. И у овим примјерима у фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *е*, док се сонант *ј* не изговара остајући у фонолошкој структури облика, па га у акценатском издању наводимо у угластој загради: неизброј’^енѣ (а не *нѣизбрѡј’нѣ), неизброј’^енѣ (а не *нѣизбрѡј’нѣ), неброј’^енѣ (а не *нѣбрѡј’нѣ).

Умјесто графемѡ **ѡѡ** критичких издања у основним издањима користимо секвенцу **ѡј’**, друго, у зависним падежима именице која у несажетом облику гласи (ак./ген.) *чѡјека*, на примјер: ово чѡј’ка ниже скота ставља, [ЛМ 89], и нѡдежда будућности – / својакаѣ чѡј’ка с Богом: [СП 20]. У фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *е*, док се сонант *ј* не изговара, али остаје у фонолошкој структури ријечи, па га у акценатским издањима наводимо у угластој загради: чѡј’^ека (а не *чѡј’ка).

(2) Умјесто графемѡ **ѡѡ** критичког издања у основном издању *Луче* користимо секвенцу **ѡј’**, треће, у именици која у несажетом облику гласи *вѡднство*, на примјер: а вѡј’нство се с слѡвѡм хучном врѡтѣ. [ЛМ 900], у фонетској транскрипцији: вѡ^ннство (а не *вѡј’нство). У овом примјеру графеме **ј’** с апострофом у писању – орто-

епски одговара само неслоговно *и*.

(3) Умјесто графемâ **ај** критичког издања у основном издању *Луче* користимо секвенцу **âj'**, прво, у именици која у несажетом облику гласи *та̀ина*, на примјер: та̀ј'на чо̀ј'ку чо̀вјек је највиша, [ЛМ 133], у фонетској транскрипцији: та̀^нна (а не *та̀јна). У овом примјеру графеме **ј'** с апострофом у писању – ортоепски одговара само неслоговно *и*.

Умјесто графемâ **ај** критичког издања у основном издању *Луче* користимо секвенцу **âj'**, друго, у придјеву који у несажетом облику гласи *та̀инӣ*, на примјер: та̀ј'нӣ случај наш је отац био, [ЛМ 1294], у фонетској транскрипцији: та̀^ннӣ (а не *та̀јнӣ). И у овом примјеру графеме **ј'** с апострофом у писању – ортоепски одговара само неслоговно *и*.

(4) Умјесто графемâ **еј** критичких издања у основним издањима користимо секвенцу **èj'** у дивербу који образују рјечца *не* (на коју се обавезно преноси акценат) и глагол *имати*, тј. у фонетској ријечи која у несажетом облику гласи *не̄ им̄а*, на примјер: величеству твоме краја нѐј'ма̀!« – [ЛМ 600], алмаз ц̀јен̄е нѐј'ма̀ праве [СП 25⁶], у фонетској транскрипцији: нѐ^нма̀ (а не *нѐјма̀). И у овим примјерима графеме **ј'** с апострофом у писању – ортоепски одговара само неслоговно *и*.

4. Његошев идиолект и пјеснички језик карактерише слабо финално *x* у генитиву множине послије дугог *a* или *и*. Изговор тог слабог *x* није фонолошки обавезан па се не мора примјењивати: и сам пјесник га је у неким пјесмама замјењивао апострофом, а никако није одражен у примјерима у којима је генитив једнине и генитив двојине секундарно попримио значење множине (такви примјери су по-свједочени у *Горском вијенцу*).

(1) Наставак *-ā* у генитиву множине у аутентичном изговору гласи *-ā^x*, на примјер: Човјек изгнат за врата чудѣствā – [ЛМ 5] (изговара се чудѣствā или чу̀дѣствā^x).

(2) Наставак *-ī* у генитиву множине у аутентичном изговору гласи *-ī^x*, на примјер: жеља му је стра̀стї ужаснијех [ЛМ 86] (изговара се стра̀стї или стра̀стї^x).

(3) Да бисмо искључили генитив множине стављамо знак за краткоћу у примјерима типа: сьедујући стопам а̀рхāнгелā [ЛМ 284]; до небѣсā прѣстолодр̀жнōга [ЛМ 435], само ђдблѣск успѡмѣнā [СП 12^a].

(4) За разлику од *Шћепана Малог*, у коме се мора у неким примјерима у изворном тексту реконструисати наставак *-a[x]*, таквих примјера у *Лучи*, *Спроводу праху* и *Горском вијенцу* нема.

5. Графема **ē** с надредним знаком за дужину без акцента указује на таутовокалски дифтонг у дивербу насталом комбинацијом замјенице или везника с копулом *је* (губљење *ј* између двају *e* условљава њихово сажимање).

(1) Везничка ријеч *ћѐ* с глаголском копулом *је* формирала је диверб у стиховима: *ћѐ* вјенчано биће с зачатијем, [ЛМ 279]; *ћѐ* кукање и плач окруњено, [ЛМ 525]; *ћѐ* вјенчана глупост са тирјанством, [ЛМ 526]; *ћѐ* мрачношћу сфера узбуњена!“ – [ЛМ 1560]; народности *ћѐ* нам олтар – / туђега смо свагда робом! [СП 38^а]. У наведеним примјерима данас је могућ и вокалски степен сажимања (изговара се *ћѐ* с дугосилазним акцентом), али се за Његошево вријеме, у аутентичном изговору, реконструише таутовокалски дифтонг, тј. изговарају се два *e*, од којих је друго неслоговно: (*ћѐ је*) → *ћѐj*^е. Угласта заграда, коју користимо у акценатским издањима, овдје нам служи за глас који се фонетски у говору губи, а остаје у језику фонолошки, тј. по функцији.

(2) Везник *тѐ* с глаголском копулом *је* у стиховима: *тѐ* у свјетлост биће окупао.“ – [ЛМ 425]; *тѐ* љ двије нѐпреглѐднѐ масе [ЛМ 1446] формирао је диверб: (*тѐ је*) → *тѐj*^е. Овдје је, и данас, могућ само (таутовокалски) дифтонг у изговору.

(3) Акузатив личне замјенице првог лица једине *ме*, који се данас поима као нека врста енклитике, с глаголском копулом *је* формирао је диверб у стиху: „Висока мѐ воља назначила [ЛМ 381], у коме се, након губљења *j*, изговара искључиво таутовокалски дифтонг, тј. два *e*, од којих је друго неслоговно: (*ме је*) → *меj*^е.

(4) Стари акузатив повратне замјенице *се*, који се данас поима као нека врста енклитике, односно повратна рјечца *се*, с глаголском копулом *је* формирао је диверб у стиху: одавде сѐ са свјетлошћу првѐ [ЛМ 685], у коме се, након губљења *j*, изговара искључиво таутовокалски дифтонг, тј. два *e*, од којих је друго неслоговно: (*се је*) → *сеj*^е.

6. Графемама *ѧ* и *ѧ̄* с надредним знаком за дужину, без означеног акцента на ријечи, указује се на таутовокалски дифтонг у саставу исте лексеме. У саставу исте фонетске ријечи (лексеме с препозитивним везником *и*) у новом издању Његошевих дјела [Маројевић 2021] пишемо оба *и*.

(1) Оптативна рјечца *дѧако* у *Горском вијенцу* и *Шћепану Малом* има тросложни лик, а у *Лучи*, због потребе стиха, друго *a* губи слоговност: *дѧако* дођу к себи изгубници!“ – [ЛМ 1190], тј. изговара се: *дѧ^ако* (а не *дѧко*, као у савременом књижевном језику).

(2) Таутовокалски дифтонг реконструишемо у личном имену *Гавриил*, који у прози има тросложни лик, а у првом полустиху десетерца друго *и* губи слоговност: рече Гаврил оцу бесмртноме, [ЛМ 977], тј. изговара се: Гаври^ил (а не *Гаврил).

(3) Таутовокалски дифтонг реконструишемо и у посесиву (ак. ж.р.) *Гавриилову*, у коме у првом полустиху десетерца друго *и* губи слоговност: Гаврилову ријеч пресекоше. [ЛМ 1397], тј. изговара се: Гаври^илову (а не *Гаврилову).

(4) Везник *и* и иницијални вокал именице (инстр.) *искреношћу* образују дифтонг, при чему прво *и* губи слоговност: *и* ѧскреношћу лика Адамова [ЛМ 1377], тј.

изговара се: (*и њскреношћу*) → ^нњскреношћу.

Неслоговност везника *и* испред ријечи која почиње на *и*- карактерише стилски неутралан изговор, и такав изговор не нарушава изосилабизам (десет слогова у десетерцу). Напротив, при нарочитом наглашавању везник *и* јесте носилац слога – у позицији испред ријечи која почиње на вокал *и*-: њ њсточнњк бесамртне среће – [ЛМ 257] и у позицији иза ријечи која се завршава на вокал *-и*: ал његови снови њ сјѣћњања [ЛМ 13], тј. у стилски обиљеженој позицији остварује се на њему ослабљен, побочни акценат, који ми у новим издањима Његошевих дјела и означавамо.

7. У основном издању *Луче* без акцента а с надредним знаком за дужину на вокалу испред рјечце (*о*)*но* која је срасла с поредбеним везником или релативном замјеницом и формирала диверб указује се на наредно неслоговно *о* које се препоручује у аутентичном изговору.

(1) Диверб „поредбени везник *као* + рјечца *оно* (средњи род показне замјенице *о̄н̄о̄*)“ посвједочен је у стиху: и глас зачух к̄а̄но глас ангела: [ЛМ 233]. У аутентичном изговору остварује се хетеровокалски дифтонг: к̄а̄^он̄о̄.

(2) Диверб „замјенички облик *који* + рјечца *оно* (средњи род показне замјенице *о̄н̄о̄*)“ посвједочен је у стиховима: кој̄ино сам м̄о̄г̄ӯћијем словом [ЛМ 1124]; кој̄ино сам океан воздушни [ЛМ 1127]. У аутентичном изговору остварује се хетеровокалски дифтонг: к̄о̄ј̄^он̄о̄.

(3) Диверб „замјенички облик *које* + рјечца *оно* (средњи род показне замјенице *о̄н̄о̄*)“ посвједочен је у стиху: кој̄ѣно је славољубје сл’јѣп̄о̄ [ЛМ 1512]. У аутентичном изговору остварује се хетеровокалски дифтонг: к̄о̄ј̄ѣ^он̄о̄.

(4) Диверб „замјенички облик *коју* + рјечца *оно* (средњи род показне замјенице *о̄н̄о̄*)“ посвједочен је у стиху: кој̄ӯно ће вопљи невиности [ЛМ 2096]. У аутентичном изговору остварује се хетеровокалски дифтонг: к̄о̄ј̄ӯ^он̄о̄.

8. Апостроф у основном издању у неким примјерима указује на изговор неслоговног вокала. Неслоговни вокал у једним случајевима (примјери с инфинитивом, рјечцом *ли* и везником *али*) реконструише се у аутентичном изговору (т. 1), тј. није обавезан; у другим случајевима је обавезан, и могао би се вокал написати да то допушта правописни узус (т. 2–3); у посљедњем примјеру вокал на мјесту апострофа обавезан је и носилац је слога, док се вокал који иза њега слиједи редукује и изговара као друга компонента хетеровокалског дифтонга (т. 4).

(1) Апостроф на крају прве фонетске ријечи у сандхију указује на изговор неслоговног вокала. При том се та прва фонетска ријеч може завршавати на енклитику *ли*: пр̄им̄а л’ о̄вдје оба зачатија, [ЛМ 22]; б̄и л’ о̄ва̄к̄о̄ лице неба с’ј̄а̄ло? [ЛМ 164]; б̄и л’ ӯмови могли блистат св’ј̄ѣтл̄и? [ЛМ 168]. У аутентичном изговору на мјесту апострофа остварује се неслоговно *и*: пр̄им̄а л^и о̄вдје; б̄и л^и о̄ва̄к̄о̄; б̄и л^и ӯмови.

Прву фонетску ријеч може чинити везник *али*, и у значењу ’или’ и у значењу ’али’, који има ослабљен, побочни акценат: а̄л’ о̄боје једно рад другога. [ЛМ 40]; а̄л’ и

влāсе цвијетне плетући, [ЛМ 44]; (мирови ли āл' ѹмови били), [ЛМ 173]; неслоговно *и* може се налазити и унутар прве фонетске ријечи: āл' ѹм злōћē искру нē погāсї! [ЛМ 2170]. У аутентичном изговору на мјесту апострофа остварује се неслоговно *и*: āл^н ђобоје; āл^н и влāсе; āл^н ѹмови; āл^н ѹм злōћē.

Прву фонетску ријеч може чинити инфинитив: прѣтрћ' ђоков смртне тјелесине [ЛМ 392]. У аутентичном изговору на мјесту апострофа остварује се неслоговно *и*: прѣтрћ^н ђоков.

(2) Прву фонетску ријеч може чинити глаголски прилог: трāжēћ' ѹ њем себи спāсѣнија – [ЛМ 1468]; тārѹћ' ђочи од снā зāборавē, [ЛМ 2136]; вїдѣћ' ѹме неба подругано, [ЛМ 2176]. У правилном изговору на мјесту апострофа остварује се неслоговно *и*: трāжēћ^н ѹ њем; тārѹћ^н ђочи; вїдѣћ^н ѹме.

Прва фонетска ријеч може се завршавати на енклитику *се*: у пучину штѡ с' ђглѣдā нашу, [ЛМ 145]. У правилном изговору на мјесту апострофа остварује се неслоговно *е*: штѡ с^е ђглѣдā.

Прву фонетску ријеч може чинити предлог *спрāма*, који има ослабљен, побочни акценат: спрāм' ђногā што би шћели казат [ЛМ 128]. У правилном изговору на мјесту апострофа остварује се неслоговно *а*: спрāм^а ђногā.

(3) Изговор вокала *а* у примјеру: у правилним кѡлим' извршујѹ [ЛМ 325] обавезан је; с наредним вокалом он образује хетеровокалски дифтонг: кѡлим^а извршујѹ.

Изговор вокала *а* обавезан је и у примјеру: дā г' у пѡља води миродржна?« – [ЛМ 410]; с наредним вокалом он образује хетеровокалски дифтонг: дā г^а у пѡља.

(4) Указаћемо и на два специфична случаја коришћења апострофа. Сажимање вокала у везнику *као* у Његошевом идиолекту је прогресивно: кāѡ → кā, а не регресивно: кāѡ → *кѡ, зато у једном примјеру у основном издању *Луче*: к'о кāд твѡрац мѡгѹћијем словом [ЛМ 443] реконструишемо хетеровокалски дифтонг: кā^ѡ кāд твѡрац, али се вокалом 'ѡ с препозитивним апострофом обиљежава, на мјесту апострофа, изговор вокала ā (с побочним акценатом), а неслоговност вокала *о*.

С друге стране, у основном издању *Спомена праху* на цезури шеснаестерца: трудно те је и зазрети / 'камо ли те проћи мимо! [СП 24] реконструише се хетеровокалски дифтонг – у брзом изговору на мјесту апострофа остварује се неслоговно *а* [изāзрети^акāмолите], тј. трокомпонентни везник *а камо ли*.

9. У основном издању *Луче* апострофом и графѣмѡм 'ј испред вокала *и* указује се на изговор неслоговног *и* у облицима компаратива и суперлатива чији је наставак *-ї* (или наставак који почиње тим дугим вокалом). При том се *ј* између два *и* губи, а два *и* образују тауовокалски дифтонг с неслоговном првом компонентом.

(1) Тауовокалски дифтонг реконструишемо у номинативу једине компаративā: и на позор стрāшн'јї сновид'јѣња. [ЛМ 80]; он је стār'јї начала и конца! [ЛМ 1240], при чему се *ј* између два *и* фонетски губи остајући у фонолошкој структури те га у акценатском издању наводимо у угластој загради): стрāшн^нјјї, стār^нјјї.

(2) Значење компаратива појачава префиксоид *пѡ-*: те шар види онај пѡголѣм'јѣ [ЛМ 483]; Шар је овај доста пѡголѣм'јѣ, [ЛМ 1641], који има и сам акценат, али ослабљен, побочни: пѡ-голѣм^н⟨ј⟩ѣ.

(3) Таутовокалски дифтонг реконструишемо у специфичном глаголском компаративу, који има само предикатску функцију те нема промјену по падежима. У *Лучи* он је посвједочен у облику првог лица једнине кондиционала: Ја бих вѡл'јѣ да сам вјечно оста [ЛМ 1271]. И у овом компаративу *ј* се између два *и* губи остајући у фонолошкој структури: вѡл^н⟨ј⟩ѣ.

Данас се у компаративу (осим ако има префиксоид *пѡ-*, а њега нема глаголски компаратив) два *и* могу сажети у једно дуго *ѣ*, али начин на који је облике Његош писао указује да је пјесник чувао дифтонг у свом идиолекту.

(4) Суперлатив је посвједочен и у једнини: удар ови прѡвѣ и нѡјсјајн'јѣ [ЛМ 949], и у множини: стога смртнѣ нѡјсја[ј]н'јѣ поете [ЛМ 549]; Два нѡјсјајн'јѣ моји творенија [ЛМ 1021].

Овдје треба нагласити два момента. 1^о У суперлативу два *и* се не могу, ни данас, сажети у једно дуго *ѣ*. 2^о При посебном истицању префикс се трансформише у префиксоид, који има побочни краткосилазни или дугосилазни акценат. У наведеним примјерима остављамо један акценат (и онда је акценат главни а морфема *нѡј-* била би префикс): нѡјсјајн^н⟨ј⟩ѣ, док би два акцента, побочни на префиксоиду *нѡј-* (или: *нѡј-*) и главни на коријену, суперлативно значење истакли: нѡј-сјајн^н⟨ј⟩ѣ (или: нѡј-сјајн^н⟨ј⟩ѣ).

10. Посебно треба указати на функцију апострофа и графеме **'ј** испред других вокала (осим вокала *и*) у основном издању *Луче*.

(1) Апострофом и графѣмѡм **'ј** испред вокала указујемо на изговор неслоговног *и* у облицима односно-посесивних придјева приликом сажимања, на примјер у придјеву *бѡжијѣ*: и прѣлестнѡ бѡж'јѡ поези[ј]а, [ГВ 657]. Према фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *и*, док сонант *ј* има само екскурзију па се у изговору може занемарити: бѡж^нјѡ. Треба истаћи да Његошев идиолект (и пјеснички језик) у придјевима овога типа карактерише, фонолошки, суфикс *-иј-* (*божији*) а не *-ј-* (**божји*), па је контракција наведеног типа условљена силабичком структуром стиха.

(2) Апострофом и графѣмѡм **'ј** испред вокала указујемо на изговор неслоговног *и* у облицима именице *ѡружје* приликом сажимања: гњ'јѣв праведни ѡрѡж'је је правде! [ЛМ 1100]; изломјена штита и ѡрѡж'ја! [ЛМ 1480]. Према фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *и*, док сонант *ј* има само екскурзију па се у изговору може занемарити: ѡрѡж^нје, ѡрѡж^нја. И у овом случају Његошев идиолект (и пјеснички језик) карактерише, фонолошки, суфикс *-иј-* (*оружије*) а не *-ј-* (**оружје*), па је контракција наведеног типа условљена силабичком структуром стиха.

(3) Апострофом и графёмом ’ј испред вокала **а** указујемо, прво, на изговор неслоговног *и* у облицима глагола *сијати* и његове префиксалне изведенице (а такав изговор је условљен силабичком структуром стиха): неће с’јати њиним погледима, [ЛМ 2059]; бй л’ овако лице неба с’јало? [ЛМ 164]; у њим с’јаше свѣта симпатија. [ЛМ 375]; храм се мрачни за’с’ја заточника, [ЛМ 2193]. Према фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *и*, док сонант *ј* има само екскурзију па се у изговору може занемарити: с^а’јати, с^а’јало, с^а’јаше; за’с’ја.

(4) Апострофом и графёмом ’ј испред вокала **а** указујемо, друго, на изговор неслоговног *и* у облицима имперфекта глагола на *-ити* (*дробити*): са ужасом страшнијем дрòб’јāхū. [ЛМ 940]. Према фонетској транскрипцији на мјесту апострофа изговара се неслоговно *и*, док сонант *ј*, иако га остављамо у фонетској транскрипцији, има само екскурзију па се у изговору може занемарити: дрòб^а’јāхū.

11. Посебну пажњу треба поклонити на писање секвенци *стн*, *здн* и *дц* и на удвојене сугласнике у основном издању *Луче*.

(1) Секвенцу **стн** Његош скоро увијек пише са *т*, што значи да је он то *т* и изговарао. Ми такво писање задржавамо, на примјер: из њѐ сисе гòлѐ и прѐлестнѐ, [ЛМ 35]. У фонетској транскрипцији то *т* остављамо у експоненту, као знак ослабљеног изговора с тенденцијом губљења: прѐлест^тнѐ; губљење *т* у савременом књижевном језику претворило се у ортографску и ортоепску норму.

(2) Секвенцу **здн** налазимо у примјеру: на прòизвòл нѐобузднѐ судбе. [ЛМ 865]. У фонетској транскрипцији *д* остављамо у експоненту, као знак ослабљеног изговора: нѐобуз^днѐ.

(3) Сугласник *д* у секвенци **дц** остављамо, на примјер: самовлáдцем кад постане њеним – [ЛМ 99] иако он са сљедећим сугласником образује продужену експлозивну компоненту африкате *ц*: самовлáц:ем.

(4) Посебан је случај изговор дугог (двоструког) сонанта *ј* у примјеру: свй’јў сфером неба блаженога, [ЛМ 722]. У фонетској транскрипцији дуги сугласник означава се са двије тачке: свй’јў. Такав изговор долази у стиху, као фонетска варијанта, а фонолошка структура остаје *свијају* (стручно речено, реализује се нулти алофон фонеме <а>, као и у облику раздвáј’јўћи у *Горском вијенцу*).

12. У основном издању *Луче*, за разлику од акценатског [Marоjević 2016: 903–1020], на прозодију се указује селективно, специфичности интонације представљамо интерпункцијским знацима, док се за специфичне случајеве изговора не користе посебна слова као у критичком издању. То исто важи и за *Спровод праху*, с тим што акценатско издање пјесме-некролога није објављено.

(1) У основном издању користимо знаке за четири акцента, који могу бити и ослабљени (побочни), и знак за послијеакценатску дужину, али и знак за послијеакценатску краткоћу, која је редундантна јер би и изостанак знака указивао на то

да је слог кратак. А користимо га ипак кад желимо диференцирати реконструисани облик од оног са дужином који би могао бити употријебљен у датом контексту. На примјер у стиховим: крију му се јако од пòглѣдā, [ЛМ 14]; дā све зраке, заробљене / мрчавама од òблāкā, [СП 9] знаком за послијеакцентску краткоћу искључују се генитиви множине *пòглѣдā, *òблāкā (Његош би множинске облике написао **погледахъ, облакахъ**).

(2) Интерпункцијски (изостанком запете) и акценатски – краткосилазним акцентом на узвичној рјечци који је у изговору ослабљен (побочни) и акцентованошћу сљедећих ријечи у саставу исте, сложене фонетске ријечи – указујемо на узвичну рјечцу *да*¹ у примјерима: Дā свāгда ми драги наставниче, [ЛМ 1]; Дā йскра је св[j]етлост породила, [ЛМ 315]. То није глагол нулте конјугације с главним акцентом и значењем 'јесте', послије којег долази пауза, него узвична рјечца чији је акценат скоро неутралисан.

С друге стране, ни ријеч *да*^{II} у 9. стиху *Спровода праху*: дā све зраке, заробљене / мрчавама од òблāкā, // к свеопштемү треба диску / да се свака врати зрака: [СП 9–10] није глагол нулте конјугације с главним акцентом и значењем 'јесте', послије којег долази пауза, него везник с главним, али неметричким акцентом, који се понавља у 10. стиху, али с побочним акцентом.

Ријеч *о* у примјерима типа: Ò Свѣвишњй, творче непостижни, [ЛМ 141] јесте узвична рјечца, а не узвик, па је не треба изговарати с дугосилазним главним акцентом и с паузом послије ње. Узвичне рјечце *ах* и *глѣ* такође се изговарају с побочним краткосилазним акцентом и без паузе послије себе.

(3) У критичком издању *Горског вијенца* користимо графему **Ѣ** послије *с* за рефлекс кратког јата, а у ортоепској реконструкцији у квадратној загради руским словом *щ* означавамо примјере у којима се у аутентичном изговору може реализовати рефлекс јекавског јотовања (у *Лучи* и *Спроводу праха* таквих примјера нема).

(4) Апострофом се у стиху: Сва Бѣсмртнā вѣдѣ' намјерења, [ЛМ 401] сугерише да је у облику *вѣдѣ'* посвједочен стари партицип (ном. јд. м.р. неодр.в.) у значењу савременог глаголског прилога 'видећи' (с напоменом да у њему није елидиран сегмент *ћи*, него се са савременим обликом само успоставља значењска веза).

III. Исходишта

13.1. Говорећи о есхатолошком оптимизму Његошовом важну мисао изрече богослов и филолог Димитрије Калезић у чланку о *Ноћи скупљој вијека*: „његов непресушни извор представљају зрачни натпростори *Луче микрокозма* и једнога дијела његових пјесама које се или сливају у *Лучу* или се разливају из ње; овамо је особито карактеристична пјесма *Мисао*, као и најдубљи домет његовог *Тестаментa*“ [КАЛЕЗИЋ 2005: 12–13; уп. КАЛЕЗИЋ 2009: 147]. Док *Мисао* и неке друге пјесме претходе *Лучи*, *Духовно завјештање*, тј. први дио *Тестаментa*, медитативна проза и пјесме из *Биљезнице* се „разливају“ из *Луче* чинећи нераздвојну цјелину духовних трагања пјесникових у посљедњем периоду живота и стваралаштва, закључили смо у Предговору

Његошеве *Билежнице* [Маројевић 2017^b: 12].

13.2. Док пјесме које се „сливају“ у *Лучу* припадају предисторији Његошевог космогонијског спјева (а он је истовремено и поема о људској души), пјесме које се из *Луче* „разливају“ представљају већ стваралачку разраду, а у неком смислу и допуну теме. Међу тим поетемама из другог круга почасно мјесто заузима пјесма-некролог *Спровод праху С. Милутиновића*, закључили смо у студији која прати критичко издање пјесме [Маројевић 2022^b: 47].

13.3. А зашто је важно публиковати *Спровод праху С. Милутиновића* као Прилог *Луче микрокозма*, гдје му и јесте право мјесто? *Спровод праху Симеона Милутиновића* је пјесников *post scriptum* и уз сам Пролог *Луче*, поеме која је и посвећена Симеону Милутиновићу као пјесничком учитељу Његошевом (пјесник употребљава семантички русизам *наста́вник*), и уз космогонијску поему о природи људске душе – параболо о кружном кретању пјесникове душе потврђује Његошеву космогонијску концепцију.

Скраћенице извора

ЛМ: Петар II Петровић-Његош, *Луча микрокозма* [у: Маројевић 2016: 19–101 (репринт првог издања), 105–224 (критичко издање), 903–1020 (акценатско издање); Маројевић 2017^a: 62–223, Маројевић 2018: 67–149 и Маројевић 2021: 107–189 (основно издање)].

СП: Петар II Петровић-Његош, *Спровод праху С[имеона] Милутиновића* [у: Маројевић 2022^a: 132–133 (репринт првог издања), 144–146 (основно издање), Маројевић 2022^b: 25–27 (критичко издање), 51–52 (репринт првог издања)].

Цитирана литература

KALEZIĆ 2005: KALEZIĆ, Dimitrije M. „Njegoševa Pjesma nad pjesmama“. *Godišnjak*. Foča: Pravoslavni bogoslovski fakultet „Sveti Vasilije Ostroški“, knj. IV/4 (2005): str. 9–18. [Preštampano u: Kalezić 2009: str. 133–141]. [orig.] Калезић, Димитрије М. „Његошева Пјесма над пјесмама“. *Годишњак*. Фоча: Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“, књ. IV/4 (2005): стр. 9–18. [Прештампано у: Калезић 2009: стр. 133–141]

KALEZIĆ 2009: KALEZIĆ, Dimitrije M. *Njegoševe teme*. Beograd: Izdavački fond Srpske pravoslavne crkve Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke, 2009. [orig.] Калезић, Димитрије М. *Његошеве теме*. Београд: Издавачки фонд Српске православне цркве Архиепископије београдско-карловачке, 2009.

MAROJEVIĆ 2016: MAROJEVIĆ, Radmilo (prir.). Petar II Petrović-Njegoš. *Luča mikrokozma*. Podgorica: CID – Cetinje: Narodni muzej Crne Gore, 2016. [orig.] Маројевић, Радмило (прир.). Петар II Петровић-Његош. *Луча микрокозма*. Подгорица: ЦИД – Цетиње: Народни музеј Црне Горе, 2016.

MAROJEVIĆ 2017^a: MAROJEVIĆ, Radmilo (prir.). Petr II Petrović-Negoš. *Luč mikrokozma*. Prevod s serbskoga Ili Čislova // Petar II Petrović-Njegoš. *Luča mikrokozma*. Nikšić: Eparhija Budimljansko-nikšićka, Berane, Književno društvo „Njegoš“, Nikšić – Beograd: „Štampar Markarije“, 2017. [orig.] Петр II Петровић-Негош. *Луч микрокосма*. Перевод с сербског Иљи Числова // Петар II Петровић-Његош. *Луча микрокозма*. Никшић: Епархија Будимљанско-никшићка, Беране, Књижевно друштво „Његош“, Никшић – Београд:

„Штампар Макарије“, 2017.

МАРОЈЕВИЋ 2017^b: МАРОЈЕВИЋ, Radmilo (prir.). Petar II Petrović-Njegoš. *Bilježnica*. Podgorica: CID, 2017. [orig.] Маројевић, Радмило (прир.). Петар II Петровић-Његош. *Билјезница*. Подгорица: ЦИД, 2017.

МАРОЈЕВИЋ 2018: МАРОЈЕВИЋ, Radmilo (prir.). Petar II Petrović-Njegoš. *Luča mikrokozma. Gorski vijenac. Šćepan Mali*. Nikšić: Budimljansko-nikšićka eparhija – Beograd: Društvo za negovanje Njegoševog dela, 2018. [orig.] Маројевић, Радмило (прир.). Петар II Петровић-Његош. *Луца микрокозма. Горски вијенац. Шћепан Мали*. Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Друштво за неговање Његошевог дела, 2018.

МАРОЈЕВИЋ 2020: МАРОЈЕВИЋ, Radmilo N. „Tekstološki aspekti proučavanja Njegoševih djela (kritička, akcenatska i osnovna izdanja)”. *Njegošev zbornik Matice srpske*, knj. 4 (2020): str. 69–89. [orig.] Маројевић, Радмило Н. „Текстолошки аспекти проучавања Његошевих дјела (критичка, акценатска и основна издања)”. *Његошев зборник Матице српске*, књ. 4 (2020): стр. 69–89.

МАРОЈЕВИЋ 2021: МАРОЈЕВИЋ, Radmilo (prir.). Petar II Petrović-Njegoš. *Luča mikrokozma. Gorski vijenac. Šćepan Mali. Noć skuplja vijeka*. Podgorica: CID, 2021. [orig.] Маројевић, Радмило (прир.). Петар II Петровић-Његош. *Луца микрокозма. Горски вијенац. Шћепан Мали. Ноћ скупља вијека*. Подгорица: ЦИД, 2021.

МАРОЈЕВИЋ 2022^a: МАРОЈЕВИЋ, Radmilo N. „Njegošev Sprovod prahu S. Milutinovića (S tekstološkog i versološkog stanovišta)”. *Studije srpske i slovenske*. Serija I: *Srpski jezik*, knj. XXVII (2022): str. 131–168. [orig.] Маројевић, Радмило Н. „Његошев Спровод праху С. Милутиновића (с текстолошког и версолошког становишта)”. *Студије српске и словенске*. Серија I: *Српски језик*, књ. XXVII (2022): стр. 131–168.

МАРОЈЕВИЋ 2022^b: МАРОЈЕВИЋ, Radmilo N. „Sprovod prahu S. Milutinovića: (Pjesma-nekrolog Petra II Petrovića-Njegoša), *Oktoih*, knj. XII/13 (2022): str. 25–52. [orig.] Маројевић, Радмило Н. „Спровод праху С. Милутиновића: (Пјесма-некролог Петра II Петровића-Његоша)”. *Октоих*, књ. XII/13 (2022): стр. 25–52.

Радмило Н. Мароевич

ОСНОВНОЕ (НАУЧНО-ПОПУЛЯРНОЕ) ИЗДАНИЕ ПОЭМЫ «ЛУЧ МИКРОКОСМА»
И СТИХОТВОРЕНИЯ-НЕКРОЛОГА «ПАМЯТИ С. МИЛУТИНОВИЧА»
ПЕТРА II ПЕТРОВИЧА-НЕГОША

Резюме

В настоящей работе обосновывается подготовленное автором основное (научно-популярное) издание поэмы «Луч микрокосма», а также основное (научно-популярное) издание стихотворения «Памяти Симеона Милутиновича» сербского поэта эпохи романтизма Петра II Петровича-Негоша, написанного им по поводу кончины его поэтического наставника С. М. Сарайлии, поэта и фольклориста. С другой стороны, в работе обосновывается целесообразность публикации стихотворения-некролога «Памяти Симеона Милутиновича» в качестве Приложения к поэме «Луч микрокосма»: указанное стихотворение представляет собою своеобразный *post scriptum* поэмы – выражение благодарности наставнику, а также подтверждение космогонической концепции о природе человеческой души параболой о круговороте души поэта.

Ключевые слова: Петр II Петрович-Негош, поэма «Луч микрокосма», стихотворение-некролог «Памяти Симеона Милутиновича», научное издание.